ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ТА ДЕТЕКТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 159.9:351.74:343.132
DOI https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-2-18-5

Татаренко Світлана В'ячеславівна,
доктор філософії в галузі права
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9425-0227

Зеленський Сергій Миколайович,
кандидат юридичних наук, доцент
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0945-4485

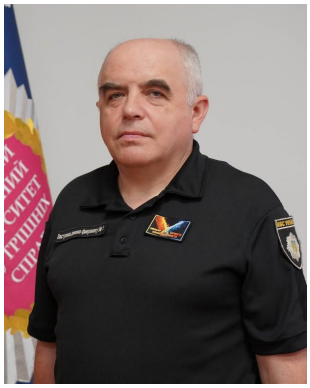

Пекарський Сергій Петрович,
кандидат юридичних наук, доцент
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0538-0391

ЕВОЛЮЦІЯ ПСИХОЛОГІЇ ОРД У ПРОЦЕСІ ДОКУМЕНТУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Здійснено ретроспективний аналіз становлення психології оперативно-розшукової діяльності як напряму юридичної психології. Виокремлено чотири етапи її генези: зародження прикладних знань, інституціоналізація, системне психологічне забезпечення та сучасний етап в умовах воєнного стану. Проаналізовано підходи вітчизняних дослідників до предмета, принципів і моделей психологічного супроводу й обґрунтовано напрями його вдосконалення з урахуванням потреб комунікативно-психологічної підготовки оперативних працівників.

Ключові слова: *оперативно-розшукова діяльність, юридична психологія, психологічне забезпечення, генеза, ретроспективний аналіз, психологічний супровід, воєнний стан.*

© Татаренко С. В., Зеленський С. М., Пекарський С. П., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Постановка проблеми. Оперативно-розшукова діяльність формувалася на перетині кримінального права, криміналістики та психології, проте її психологічна складова довго залишалася на периферії наукового інтересу – увага дослідників була зосереджена насамперед на процесуальних і тактичних аспектах. Лише з розвитком юридичної психології як самостійної галузі сформувалися передумови для виокремлення психології оперативно-розшукової діяльності в окремий напрям прикладних досліджень. Сьогодні ситуація змінилася кардинально: триваюча збройна агресія проти України, зростання організованої злочинності й активізація диверсійної діяльності роблять психологічне забезпечення оперативних підрозділів чинником, від якого прямо залежить виконання службових завдань.

Проблема, однак, у тому, що накопичений науковий доробок із цієї теми лишається фрагментарним. Цілісного узагальнення історичного шляху формування оперативно-розшукової психології в українській науці досі немає, а це ускладнює і розуміння логіки її розвитку, і визначення перспективних напрямів подальших досліджень. Як наслідок – дублювання дослідницьких зусиль і слабка наступність між класичними напрацюваннями та сучасними викликами, передусім тими, що пов'язані з умовами воєнного стану.

Ціна такої фрагментарності не лише теоретична. Працівник, який виходить на конфіденційне співробітництво без розуміння психологічних механізмів довіри, ризикує втратити джерело інформації після першої ж зустрічі; оперативник, що не вміє розпізнати ознаки емоційного виснаження в самого себе, раніше чи пізніше припускається помилки, яка коштує дорожче за будь-яку тактичну прорахунок.

Саме тому питання не зводиться до академічної цікавості – йдеться про практичний інструментарій, від якості якого залежить і безпека самих працівників, і ефективність протидії злочинності загалом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Психологічне забезпечення оперативно-розшукової діяльності досліджувала ціла низка вітчизняних учених, і кожен підхід додає свій ракурс до загальної картини. О. С. Заєленчець, наприклад, розглядає міждисциплінарні зв'язки психології та теорії ОРД через три можливі варіації їх інтеграції: застосування психологічного знання в «готовому» вигляді, його трансформацію під специфіку оперативно-розшукового контексту та синтез психологічного і юридичного знання, що породжує власні категорії [1, с. 372]. Принципово важливим тут є її зауваження: інтегративну функцію виконує не загальна психологія сама собою, а саме оперативно-розшукова наука – вона й визначає предмет такого поєднання [1, с. 372–373].

Дещо інакше підійшов до питання А. О. Маковський, хоч його дисертація присвячена не оперативним підрозділам, а психологічному супроводу прикордонників засобами капеланства. Запропонований ним функціональний розподіл психологічного супроводу на профілактичну, діагностичну, корекційну та терапевтичну складові [2, с. 4] описує, по суті, універсальну логіку роботи з персоналом будь-якої ризиконебезпечної професії – тож застосувати цю модель до оперативно-розшукової діяльності цілком можливо за аналогією.

Найбільш системний внесок у розвиток оперативно-розшукової психології зробила Г. В. Чухраєва. У межах докторського дослідження вона побудувала інтегративну концепцію психологічного забезпечення ОРД Національної поліції, виділивши в ній профорієнтацію, психологічний і психофізіологічний відбір, психологічний супровід та оцінку результативності як окремі структурно-функціональні складові [3; 4, с. 8–9]. Цінність цієї роботи не тільки в концептуальній стрункості, а й в емпіричному підтвердженні: обов'язковий психофізіологічний відбір кандидатів виявився статистично пов'язаний зі зниженням психічної захворюваності особового складу – показник невротичних розладів, пов'язаних зі стресом, знизився з 12,24 до 9,50, тоді як у контингенту без такого обстеження він практично не змінився, залишаючись на рівні 15,10–15,30 [4, с. 20].

Історичні передумови інтеграції психології та теорії ОРД докладно простежили Т. І. Здоровець та В. В. Каліневич. Вони виокремили п'ять форм такої взаємодії – від простого запозичення психологічних понять у «готовому» вигляді до формулювання власних оперативно-розшукових категорій, які потребують комплексної психологічної характеристики; показовим прикладом тут є поняття «ризик», що поєднує здатність, усвідомлення, передбачення та керування поведінкою [5, с. 1176–1177]. Дослідники також назвали основні наукові школи з вивчення психологічного супроводу ОРД в Україні: Національну академію внутрішніх справ, Одеський і Дніпропетровський державні університети внутрішніх справ [5, с. 1178].

Окремий пласт сучасних досліджень стосується комунікативно-психологічної сторони оперативної роботи. Є. Ю. Колосовський визначає три базові принципи оперативно-розшукової психології: правомірність і гуманізм, науковість, комплексність [6, с. 313] – і докладно описує психологічні прийоми спілкування з особами, які становлять оперативний інтерес: профілювання, психодіагностику, методи соціально-психологічного впливу [6, с. 314].

Показово, що дослідник не обмежується переліком методів, а пов'язує їх із конкретною поведінковою тактикою – зокрема, описує, як вибір нейтрального приводу для розмови та поступовий, психологічно обережний перехід до суті знижують природну настороженість співрозмовника. У схожому ключі, але вже на матеріалі вербальної і невербальної комунікації працюють В. С. Грачук, Б. О. Чупринський та Н. В. Карпінська: вони показують, що невербальні сигнали – мікровирази, інтонація, дистанція спілкування – нерідко достовірніше передають емоційний стан співрозмовника, ніж власне слова [7, с. 110–111], і на основі цього виводять перелік типових комунікативних помилок оперативних працівників: від ігнорування емоційного стану до невміння слухати [7, с. 112–114].

Якщо порівняти ці підходи між собою, помітна спільна риса: усі названі дослідники незалежно від конкретного фокуса (чи це структура психологічного забезпечення, чи комунікативна тактика, чи історія інтеграції психології в ОРД) фактично описують той самий процес – переходу від інтуїтивного, ситуативного застосування психологічних знань до їх системного, методологічно обґрунтованого використання. Різниця лише в тому, на якому етапі цього переходу зосереджується кожен автор.

Варто зазначити й обмеження наявного доробку: переважна більшість аналізованих праць написана на матеріалі вітчизняної практики, а порівняння із зарубіжним досвідом психологічного забезпечення оперативних і розшукових підрозділів залишається, по суті, окремим, ще не закритим питанням. Це не применшує цінності розглянутих досліджень, але вказує на напрям, у якому має рухатися подальша робота – без такого порівняння важко оцінити, наскільки специфічними є вітчизняні

моделі і що з міжнародного досвіду можна було б адаптувати без втрати національної специфіки правового регулювання ОРД.

Особливості психологічного забезпечення ОРД в умовах воєнного стану розкрили О. С. Шелкоплясова та А. В. Бочарова. Спираючись на позицію О. М. Бандурки про те, що воєнний стан вимагає кардинального переосмислення традиційних підходів до роботи з персоналом [8, с. 194], авторки виділяють чотири групи стресових факторів воєнного часу – фізичні загрози, інформаційне перевантаження, руйнування соціальних зв'язків і професійні виклики, пов'язані зі зміною характеру завдань [8, с. 195].

Незважаючи на весь обсяг цих напрацювань узагальнювального дослідження, яке відображало б цілісну генезу оперативно-розшукової психології від її зародження до сьогодення, у вітчизняній науці досі немає. Це й визначає актуальність нашого дослідження.

Метою дослідження є ретроспективний аналіз становлення психології оперативно-розшукової діяльності, виокремлення основних етапів її генези та визначення сучасних тенденцій розвитку цього напряму.

Виклад основного матеріалу. Генезу психології оперативно-розшукової діяльності доцільно розглядати через чотири послідовні етапи, кожен з яких мав власні завдання, теоретичні засади та практичні результати.

Перший етап – до 1991 року – можна назвати етапом зародження прикладних психологічних знань у структурі оперативно-розшукової практики. Самостійного предмета дослідження психологія ОРД на цьому етапі ще не мала: психологічна складова розглядалася в межах загальної юридичної психології та криміналістичної тактики. За спостереженням О. С. Заєленчець, психологічне знання залучалося переважно в «готовому» вигляді – поняття особистості, мотиву, мети чи впливу переносилися в оперативно-розшукові категорії без жодної спеціальної адаптації [1, с. 372]. Працювали здебільшого на рівні професійного досвіду: накопичені рекомендації щодо тактики спілкування з особами оперативного інтересу так і не склалися в наукову систему, хоча саме цей емпіричний матеріал згодом став підґрунтям для формування оперативно-розшукової психології як окремої галузі. Дослідниця пропонує і вужче визначення цієї галузі – як такої, що вивчає закономірності та механізми розвитку психічних явищ з погляду боротьби зі злочинністю, специфіку суб'єктів і об'єктів ОРД, а також прийоми вдосконалення цієї діяльності [1, с. 373]; спираючись на класифікацію Г. К. Синілова, вона розрізняє індивідуально-психологічні та соціально-психологічні явища як два класи предмета цієї науки [1, с. 373].

Практичну цінність такого знання О. С. Заєленчець бачить насамперед у тому, що воно дає змогу оперативному працівникові правильно оцінювати власні психофізіологічні якості, орієнтуватися в психології осіб, з якими доводиться працювати, і вміло будувати стосунки в службовому колективі [1, с. 373], тобто йдеться не про абстрактну теорію, а про щоденний робочий інструмент.

Важливо розуміти й те, чому цей етап тривав так довго і чому психологічна складова не виокремилася в самостійний напрям раніше. Причина, найімовірніше, у самій природі радянської правоохоронної системи, де психологія як наука була під підозрою, а будь-яка індивідуалізація підходу до особистості – чи це працівник, чи об'єкт оперативного інтересу – суперечила уніфікованим інструкціям.

Лише після здобуття незалежності з'явилося і наукове, і інституційне підґрунтя для того, щоб психологічні знання перестали бути розрізненим практичним досвідом і почали оформлюватися в систему.

Другий етап (1991–2015 рр.) пов'язаний із відновленням державної незалежності та формуванням національної нормативно-правової бази ОРД. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р. визначив завдання, принципи й порядок здійснення оперативно-розшукових заходів [9], і саме на цій основі почалася інституціоналізація оперативно-розшукової психології як самостійного напряму. Т. І. Здоровець та В. В. Каліневич справедливо зауважують: цьому напряму властиві окремий об'єкт і предмет, специфічні засоби й методи, а також власне законодавче регулювання, тож потреба у формуванні галузевої прикладної психології була цілком об'єктивною [5, с. 1176].

Подібну позицію щодо завдань напряму займає і О. С. Заєленчець, виділяючи три з них: професійну орієнтацію та відбір кадрів, психологічну підготовку й супровід співробітників (включно з негласним апаратом), а також допомогу психологів у розкритті складних справ [1, с. 373].

У цей же період сформувалися основні наукові школи з вивчення психологічного супроводу ОРД органів внутрішніх справ – у Національній академії внутрішніх справ (дослідження Д. О. Александрова, В. І. Барка, Л. І. Казміренко, І. М. Охріменка), в Одеському державному університеті внутрішніх справ (праці О. Ф. Долженкова, О. М. Цільмак, С. І. Яковенка) та в Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ (дослідження Н. Л. Волкової, С. В. Обшалова) [5, с. 1178]. Функціональну логіку психологічного супроводу ризиконебезпечних професій, застосовну і до оперативної сфери, пізніше деталізував А. О. Маковський: він обґрунтував поділ супроводу на профілактичну, діагностичну, корекційну й терапевтичну складові, кожна зі своїм набором засобів – від бесіди й консультування до емпатійного слухання та терапевтичного інструментарію [2, с. 4]. Модель розроблена на матеріалах Державної прикордонної служби, проте її функціональну логіку можна цілком застосувати й у діяльності оперативних підрозділів, оскільки вона відображає універсальну послідовність профілактики, діагностики, корекції та відновлення психологічного стану працівника.

Звертає на себе увагу те, що формування наукових шкіл відбувалося не централізовано, а паралельно в кількох регіональних центрах, кожен із яких розвивав власний акцент: десь сильнішою була емпірична традиція, десь – методологічна. Це, з одного боку, забезпечило різноманітність підходів, а з іншого – саме та обставина, на яку зараз накладається проблема, означена на початку статті: відсутність єдиної узагальнювальної роботи, яка звела б ці регіональні традиції в одну послідовну картину.

Третій етап (2015–2022 рр.) розпочався з реформування системи МВС і прийняття Закону «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 р., який визначив завдання, принципи й порядок служби в новоствореному органі [10]. Якщо попередній етап дав лише фрагментарні рекомендації, то цей – перші комплексні концепції психологічного забезпечення. Найповніше це зробила Г. В. Чухраєва, побудувавши інтегративну концепцію на принципах детермінізму, системності та єдності психіки й діяльності [4, с. 8].

Запропонована нею системно-поліархічна модель охоплює науково-методологічний, юридично-правовий і соціальний базисні модулі, а також модулі профорієнтації, відбору, супроводу та практичної

ефективності [4, с. 21–22] – кожен із модулів сам є підсистемою зі складними зв'язками з іншими [4, с. 21].

Найпереконливіше тут звучать емпіричні дані: обов'язковий психофізіологічний відбір кандидатів на службу в оперативні підрозділи статистично пов'язаний зі зниженням психічної захворюваності особового складу – показник невротичних і соматоформних розладів у працівників, які пройшли таке обстеження, впав з 12,24 у 2017 р. до 9,50 у 2018 р., тоді як у решти контингенту лишився практично на тому ж рівні – 15, 10–15, 30 [4, с. 20].

Посилений психологічний відбір супроводжувався і зменшенням кількості звільнень за негативними мотивами та власним бажанням – на 89 % і 31,6 % відповідно за три роки спостереження [4, с. 32]. Практичним наслідком цього етапу стало й розмежування первинної, вторинної та третинної психопрофілактики в системі психологічного забезпечення оперативних підрозділів [3, с. 26–27].

Вартий уваги й інший момент: саме на цьому етапі Кримінальний процесуальний кодекс 2012 р. закріпив інститут негласних слідчих (розшукових) дій, дозволивши їх проведення слідчим самостійно або спільно з оперативними підрозділами [11, ст. 246]. Це посилило вимоги до психологічної підготовки оперативних працівників, оскільки ефективність таких дій прямо залежить від уміння будувати довірчі стосунки з особами, залученими до конфіденційного співробітництва.

Якщо подивитися на цей етап загалом, складається враження, що психологічне забезпечення нарешті перестало бути додатком до основної службової діяльності й перетворилося на її повноцінну складову – з власним бюджетом уваги, власними фахівцями та вимірюваним результатом. Це принципова відмінність від попереднього етапу, де психологічна підготовка існувала здебільшого у форматі окремих рекомендацій, не пов'язаних між собою інституційно.

Варто докладніше зупинитися на тому, що саме розуміється під первинною психопрофілактикою, оскільки цей термін у роботі Г. В. Чухраєвої наповнений конкретним практичним змістом, а не залишається загальною декларацією. Це система заходів, спрямованих на психологічне супроводження службової діяльності, раннє виявлення та корекцію негативних психоемоційних станів, освіту персоналу щодо причин соціально-психологічного неблагополуччя, допомогу в організації здорового способу життя, а також навчання працівників форм саморегуляції та своєчасного звернення до фахівців у ситуаціях підвищеного ризику [3, с. 26]. Показово, що автор не обмежується констатацією необхідності профілактики, а розписує її як послідовність конкретних дій – від діагностики до освітнього компонента, і саме ця конкретність відрізняє підхід Чухраєвої від більш декларативних спроб попередніх років.

Четвертий, сучасний, етап відраховується з 2022 року й зумовлений запровадженням воєнного стану та кардинальною зміною умов служби. О. С. Шелкоплясова та А. В. Бочарова, посилаючись на О. М. Бандурку, наголошують: традиційні підходи до психологічного забезпечення в цих умовах потребують не косметичного коригування, а кардинального перегляду [8, с. 194].

Авторки виділяють чотири групи травматичних факторів воєнного часу: фізичні загрози (постійна небезпека обстрілів і диверсій, що формує хронічну тривожність), інформаційні стресори (перенасичення травматичною інформацією), соціальні фактори (розлука з родинами, втрата звичного середовища) та професійні виклики, пов'язані з різкою зміною характеру завдань [8, с. 195]. Психологічний стан оперативника, на їхню думку, безпосередньо впливає на якість аналітичної роботи, прийняття рішень і взаємодію з колегами та негласними співробітниками [8, с. 196], тож профілактика вигорання й посттравматичного стресового розладу набуває особливого значення.

Принципова відмінність цього етапу від усіх попередніх у тому, що тут уже немислимо діяти за принципом поступового накопичення досвіду. Якщо інституціоналізація психології ОРД у 1990-х і системне забезпечення у 2015–2022 рр. могли розвиватися еволюційно, без різких потрясінь, то умови повномасштабної війни не дають такого запасу часу: рішення про адаптацію підходів до психологічної підготовки потрібно приймати фактично в режимі реального часу, спираючись на досвід, який накопичується паралельно із самими бойовими діями.

З погляду відомчої освіти це ставить перед закладами, що готують кадри для оперативних підрозділів, окреме завдання: навчальні програми мають встигати за швидкістю, з якою змінюється сама практика. Курс психологічної підготовки, розрахований на мирний час, сьогодні вже недостатній – потрібні окремі модулі зі стресостійкості в умовах бойових дій, з розпізнавання ознак вторинної травматизації в колег і з елементарної психогігієни, яку працівник може застосувати самостійно, без негайного доступу до фахівця. Наскільки швидко відомчі заклади освіти зможуть інтегрувати ці елементи в існуючі програми підготовки, багато в чому визначить і те, наскільки ефективно оперативні підрозділи проходитимуть через цей етап свого розвитку.

Паралельно зміцнюється й комунікативно-психологічний напрям. Є. Ю. Колосовський наполягає, що оперативно-розшукова психологія потребує постійного оновлення з огляду на динаміку соціального й кримінального контексту, а її інструментарій – психологічне профілювання, методики діагностики, методи впливу – має відповідати цим змінам [6, с. 313–314]. Він же описує психологію цілеспрямованої бесіди: нейтральний привід для розмови, поступовий і психологічно виправданий перехід до ключових питань, що дозволяє співрозмовнику самому «вийти» на потрібну інформацію без відчуття тиску [6, с. 314].

В. С. Грачук, Б. О. Чупринський та Н. В. Карпінська йдуть ще глибше у психологію самого процесу спілкування: ефективність оперативної комунікації, на їхню думку, визначається не лише словами, а й здатністю правильно прочитати мікровирази, інтонацію, дистанцію – невербальні сигнали часто достовірніші, ніж мовлення [7, с. 110–111]. Складність такої комунікації в тому, що працівник одночасно виконує кілька функцій – аналітичну, тактичну, емоційно-регулятивну, мотиваційну, а це вимагає високого рівня саморегуляції [7, с. 111]. Звідси й перелік типових помилок: ігнорування емоційного стану співрозмовника, надмірне домінування в розмові, відсутність активного слухання, неправильне трактування невербальних сигналів – усе це здатне коштувати втрати довіри чи навіть розкриття оперативного інтересу [7, с. 112–113]. На основі цих спостережень дослідники пропонують цілу систему напрямів підготовки персоналу: теоретичне навчання основам психології спілкування й тактичної психології, практичні тренінги з моделюванням конфліктних ситуацій, окрему роботу над навичками активного слухання й аналізом невербальної поведінки, опанування технік саморегуляції та контролю емоцій, розвиток ко-

мунікативної рефлексії, засвоєння етичних стандартів взаємодії і, що особливо важливо в мультикультурному середовищі сучасних міст, формування крос-культурної чутливості [7, с. 114]. Такий перелік цінний саме своєю практичною орієнтованістю – це не абстрактний набір компетенцій, а конкретна програма, яку профільні кафедри можуть узяти за основу під час розробки навчальних курсів для майбутніх оперативних працівників.

Загалом генеза психології оперативно-розшукової діяльності пройшла шлях від інтуїтивного застосування психологічних знань до формування самостійної, методологічно обґрунтованої галузі юридичної психології з власним предметом, понятійним апаратом і законодавчо визначеними межами застосування. Важливо й те, що кожен наступний етап не відкидав попередній, а інтегрував його напрацювання, добудовуючи їх відповідно до нових вимог практики.

Висновки. Ретроспективний аналіз дає підстави виділити чотири етапи становлення психології оперативно-розшукової діяльності: зародження прикладних психологічних знань у структурі оперативно-розшукової практики (до 1991 р.); інституціоналізація оперативно-розшукової психології як самостійного напряму юридичної психології, пов'язана з формуванням національного законодавства та наукових шкіл (1991–2015 рр.); системне психологічне забезпечення, що супроводжувалося реформуванням Національної поліції та розробкою комплексних моделей психологічного супроводу (2015–2022 рр.); сучасний етап, зумовлений умовами воєнного стану й активним розвитком комунікативно-психологічних технологій (з 2022 р.). Кожен із цих етапів має власну логіку, але разом вони складають послідовний рух від інтуїтивного застосування психологічних знань до їх системного інституційного закріплення – і саме цю послідовність важливо було відновити, оскільки дотепер вона лишалася розпорошеною по окремих, не пов'язаних між собою дослідженнях.

Психологія оперативно-розшукової діяльності сформувалася як самостійна галузь юридичної психології: вона не просто переносить загальнопсихологічні закономірності в практику оперативних підрозділів, а вибудовує власну систему знань, зумовлену специфікою цілей, суб'єктів і засобів цієї діяльності. Подальший розвиток напряму, найімовірніше, піде шляхом удосконалення психологічного відбору, супроводу та реабілітації працівників з урахуванням умов воєнного стану, а саме із застосуванням функціональної моделі профілактичної, діагностичної, корекційної та терапевтичної роботи, апробованої на матеріалі суміжних ризиконебезпечних професій, розвитку комунікативно-психологічної підготовки, зокрема аналізу невербальної поведінки та профілактики типових комунікативних помилок, а також систематизації наявного доробку в межах єдиної концепції оперативно-розшукової психології.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробці практичних методик психологічної підготовки оперативних працівників до завдань воєнного часу та в емпіричній перевірці ефективності сучасних комунікативно-психологічних технологій оперативно-розшукової діяльності. Окремого опрацювання заслуговує і порівняльний аналіз вітчизняних моделей психологічного забезпечення із зарубіжними підходами – насамперед країн, які мають порівнянний досвід ведення бойових дій та організації роботи спеціальних і оперативних служб в умовах безпосередньої військової загрози.

Таке порівняння дало б можливість не лише перевірити універсальність уже напрацьованих вітчизняних моделей, а й виявити ті практики, які можна було б адаптувати без шкоди для специфіки національного правового регулювання оперативно-розшукової діяльності.

Список використаних джерел

1. Заєленчець О. С. Розвиток психології в контексті оперативно-розшукової діяльності. *Травневі правові читання* : матеріали І Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів та викладачів закладів вищої освіти (м. Черкаси, 7 травня 2020 р.). Черкаси, 2020. С. 371–374.

2. Маковський А. О. Психологічний супровід професійної діяльності прикордонників засобами душпастирства військових капеланів : дис. ... д-ра філософії : 053. Хмельницький : Нац. акад. Держ. прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького, 2022. 276 с.

3. Чухраєва Г. В. Соціально-психологічне забезпечення оперативно-розшукової діяльності працівників Національної поліції України : монографія. Харків : ФОП Панов А. М., 2018. 378 с.

4. Чухраєва Г. В. Психологія оперативно-розшукової діяльності працівників Національної поліції України : автореф. дис. … д-ра психол. наук : 19.00.01. Київ, 2019. 44 с.

5. Здоровець Т. І., Каліневич В. В., Олексенко В. Г. Взаємодія психології з теорією та практикою оперативно-розшукової діяльності. *Modern research in world science* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 2–4 жовтня 2022 р.). Львів : SPC «Sci-conf.com.ua», 2022. С. 1176–1179. URL: https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2022/10/MODERN-RESEARCH-IN-WORLD-SCIENCE-2-4.10.22.pdf (дата звернення: 20.06.2026).

6. Колосовський Є. Ю. Психологічна поведінка оперативного працівника при спілкуванні з особами, які представляють оперативний інтерес. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С. 310–316. https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.45

7. Грачук В. С., Чупринський Б. О., Карпінська Н. В. Психологічні аспекти вербальної і невербальної комунікації в оперативно-розшуковій діяльності. *Нове українське право*. 2025. Вип. 5. С. 107–115. DOI: https://doi.org/10.51989/NUL.2025.5.15

8. Шелкоплясова О. С., Бочарова А. В. Особливості психологічного забезпечення оперативно-розшукової діяльності в умовах воєнного стану. *Universum*. 2025. № 25. С. 193–197.

9. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12 (дата звернення: 20.06.2026).

10. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19 (дата звернення: 20.06.2026).

11.Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 20.06.2026).

12. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 20.06.2026).

References

1. Zaielenchets, O. S. (2020). Rozvytok psykholohii v konteksti operatyvno-rozshukovoi diialnosti [Development of psychology in the context of operational and investigative activity]. *Travnevi pravovi chytannia*: materialy I Vseukr. nauk.-prakt. konf. (Cherkasy, 7 May 2020). Cherkasy (pp. 371–374) [in Ukrainian].
2. Makovskyi, A. O. (2022). Psykholohichnyi suprovid profesiinoi diialnosti prykordonnykiv zasobamy dushpastyrstva viiskovykh kapelaniv [Psychological support for the border guards' professional activities by means of military chaplains' pastoral care]. *Doctor's thesis.* Khmelnytskyi: Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. 276 p. [in Ukrainian].
3. Chukhraieva, H. V. (2018). Sotsialno-psykholohichne zabezpechennia operatyvno-rozshukovoi diialnosti pratsivnykiv Natsionalnoi politsii Ukrainy [Socio-psychological support of operational and investigative activity of the National Police of Ukraine employees]: monograph. Kharkiv: FOP Panov A. M. 378 p. [in Ukrainian].
4. Chukhraieva, H. V. (2019). Psykholohiia operatyvno-rozshukovoi diialnosti pratsivnykiv Natsionalnoi politsii Ukrainy [Psychology of operational and investigative activity of the National Police of Ukraine employees]. *Extended abstract of Doctor of Psychological Sciences thesis*. Kyiv. 44 p. [in Ukrainian].
5. Zdorovets, T. I., Kalinevych, V. V., & Oleksenko, V. H. (2022). Vzaiemodiia psykholohii z teoriieiu ta praktykoiu operatyvno-rozshukovoi diialnosti [Interaction of psychology with the theory and practice of operational and investigative activity]. *Modern research in world science*: proceedings of the VII International Scientific and Practical Conference (Lviv, Ukraine, 2–4 October 2022). Lviv: SPC "Sci-conf.com.ua", pp. 1176–1179. Retrieved from https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2022/10/MODERN-RESEARCH-IN-WORLD-SCIENCE-2-4.10.22.pdf [in Ukrainian].
6. Kolosovskyi, Ye. Yu. (2023). Psykholohichna povedinka operatyvnoho pratsivnyka pry spilkuvanni z osobamy, yaki predstavliaiut operatyvnyi interes [Psychological behavior of an operational officer when communicating with persons of operational interest]. *Pravo i suspilstvo*, (6), 310–316. https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.45 [in Ukrainian].
7. Hrachuk, V. S., Chuprynskyi, B. O., & Karpinska, N. V. (2025). Psykholohichni aspekty verbalnoi i neverbalnoi komunikatsii v operatyvno-rozshukovii diialnosti [Psychological aspects of verbal and nonverbal communication in operational-search activities]. *Nove ukrainske pravo [New Ukrainian Law],* (5), 107–115. https://doi.org/10.51989/NUL.2025.5.15 [in Ukrainian]
8. Shelkopliasova, O. S., & Bocharova, A. V. (2025). Osoblyvosti psykholohichnoho zabezpechennia operatyvno-rozshukovoi diialnosti v umovakh voiennoho stanu [Specific features of psychological support for operational-search activities under martial law]. *Universum,* (25), 193–197. [in Ukrainian].
9. Pro operatyvno-rozshukovu diialnist: Zakon Ukrainy vid 18.02.1992 № 2135-XII [On operational-search activities: Law of Ukraine of February 18, 1992, No. 2135-XII]. (1992). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12 [in Ukrainian].
10. Pro Natsionalnu politsiiu: Zakon Ukrainy vid 02.07.2015 № 580-VIII [On the National Police: Law of Ukraine of July 2, 2015, No. 580-VIII]. (2015). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19 [in Ukrainian].
11. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI [Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine of April 13, 2012, No. 4651-VI]. (2012). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 [in Ukrainian].
12. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine of June 28, 1996, No. 254k/96-VR]. (1996). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr [in Ukrainian].

Tatarenko Svitlana,
Doctor of Philosophy in Law
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9425-0227

Zelenskyi Serhii,
Candidate of Law, Associate Professor
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0945-4485

Pekarskyi Serhii,
Candidate of Law, Associate Professor
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0945-4485

PSYCHOLOGY OF OPERATIONAL AND INVESTIGATIVE ACTIVITY: A RETROSPECTIVE ANALYSIS OF FORMATION AND DEVELOPMENT

The article presents a retrospective analysis of the formation and development of the psychology of operational and investigative activity as an independent branch of legal psychology. The historical preconditions for the integration of psychological knowledge into the theory and practice of operational and investigative activity are revealed, starting from its formation within general legal psychology and criminalistic tactics and ending with the current stage, determined by the complication of the operational environment under martial law. Four main stages of the genesis of operational-search psychology are distinguished: the stage of emergence of applied psychological knowledge within the structure of operational-search practice; the stage of institutionalization of operational-search psychology as an independent branch of legal

psychology, connected with the adoption of national legislation on operational and investigative activity and the formation of domestic scientific schools; the stage of systemic psychological support, accompanied by the reform of the National Police of Ukraine and the development of comprehensive conceptual models of psychological accompaniment; the current stage, determined by the conditions of martial law and the active development of communicative-psychological technologies. Scientific approaches of leading domestic researchers to defining the subject, principles, and structural-functional models of psychological support for operational and investigative activity are analyzed, including the functional structure of psychological accompaniment of risk-related professions. It is established that operational-search psychology has formed as an independent branch of legal psychology with its own subject of research, specific methods, and legally defined limits of application. It is proved that further development of this field is connected with improving the psychological selection, accompaniment, and rehabilitation of operational unit officers, as well as with the integration of communicative technologies, in particular profiling and non-verbal behaviour analysis, into operational-search practice.

Key words: *operational and investigative activity, legal psychology, psychological support, genesis, retrospective analysis, psychological accompaniment, martial law.*

Дата першого надходження статті до видання: 30.06.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.07.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.10.2026